

DEVELOPMENT PLAN OF THE COUNTRY AND SOME OF ITS ASPECTS

Lasha Mgeladze
PHD, economics
E-mail: lmgeladze@gmail.com
Cell: (+995) 577229889

DOI suffix: 10.36962/NEC62-6303-04202120

ABSTRACT

The article includes strategic vision of development of the country / Georgia. It describes factors hindering development of the country, identifies the main goal / point of reference, where efforts should be directed to ensure development of the country - what the main, starting point is, that ensures rapid / subsequent growth / progress of the country. The article determines the main tasks and by fulfilling these tasks, presented goal shall be achieved. The article includes development program / plan / main directions / frame and as a result of their implementation, identified objectives will be accomplished and fast achievement of the goal will be ensured.

The article includes the author's vision, proposal / recommendations of improvements in the various fields, such as: economics, social affairs, health care, security, agriculture, environmental protection, education, etc. It can be said, that the whole article represents a set of important and necessary recommendations for the country's development.

As a conclusion, we would like to underline, that we don't think, that we have presented universal formula / development vision. We only presented the guidelines, list of reforms, objectives and we believe, that their accomplishment / implementation is important for the future and subsequent development of the country - referred to in conclusion of the article.

Key words - strategy, development plan, state governance, health care, defense, security, education, agriculture, public service, public administration.

THE NEW ECONOMIST / ახალი ეკონომისტი

ქვეყნის განვითარების გეგმა და მისი ზოგიერთი ასპექტი

ლაშა მგელაძე,
ეკონომიკის დოქტორი
ელ. ფოსტა: lmgeladze@gmail.com
ტელ: (+995) 577229889

ანოტაცია

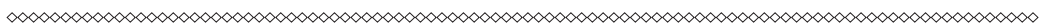
სტატია შეეხება ქვეყნის/საქართველოს განვითარების სტრატეგიულ ხედვას. მასში აღნიშნულია ქვეყნის განვითარების შემაფერხებელი გარემოების შესახებ. იდენტიფიცირებულია ძირითადი მიზანი/ორიენტირი, თუ საით უნდა იყოს მიმართული ქვეყნის განვითარების ძალისხმევა - რა არის ის ძირითადი, ამოსავალი წერტილი, რომელიც უზრუნველყოფს ქვეყნის განვითარების სწრაფი და სწორი ტემპით ზრდას/სვლას. განსაზღვრულია ძირითადი ამოცანები რომელთა შესრულებაც უზრუნველყოფს წარმოდგენილი მიზნის მიღწევას და წარმოდგენილია ქვეყნის განვითარების პროგრამა/გეგმა/ძირითადი მიმართულებები/ჩარჩო, რომლის შედეგადაც უნდა იქნას მიღწეული დასახული ამოცანების შესრულება და მიზნის მიღწევისკენ სწრაფი სვლა.

ნაშრომი მოიცავს ავტორისეულ გაუმჯობესების ხედვას, წინადადებებს/რეკომენდაციებს ეკონომიკური, სოციალური, ჯანდაცვის, უსაფრთხოების, აგრარული, გარემოს დაცვის, განათლების და სხვა მიმართულებით. შეიძლება ითქვას, რომ მთელი ნაშრომი ქვეყნის განვითარებისთვის აუცილებელი, საჭირო რეკომენდაციების ნაკრებია.

დასასრულს გვინდა ვთქვათ, რომ ჩვენ არ ვფიქრობთ, რომ უნივერსალური ფორმულა/განვითარების ხედვა წარმოვადგინეთ. უბრალოდ გადმოვეცით ის ორიენტირები, რეფორმების ჩამონათვალი, ამოცანები, რომელთა შესრულება/განხორციელება, ვფიქრობთ, რომ მნიშვნელოვანია ქვეყნის სამომავლო განვითარებისა და სწორი სვლისათვის - აღნიშნულია ნაშრომის დასკვნაში.

საკვანძო სიტყვები - სტრატეგია, განვითარების გეგმა, სახელმწიფო მართვა, ჯანდაცვა, თავდაცვა, უსაფრთხოება, განათლება, სოფლის მეურნეობა, საჯარო სამსახური.

შესავალი

თუ გადავხედავთ ჩვენი ქვეყნის უახლეს ისტორიას (დამოუკიდებლობის მიღებიდან დრემდე - ბოლო 30 წელი) და ამ პერიოდში განვითარებულ მოვლენებს, ნათლად დავინახავთ, როგორი წინააღმდეგობებით, იდეური დაპირისპირებებით და არათანმიმდევრულობით იყო აღსავსე ქვეყნის ცხოვრებისა და განვითარების ეს პერიოდი. მმართველობის ვერცერთ ეტაპზე (ვერცერთი ხელისუფლების დროს) ვერ მოხერხდა ქვეყნის განვითარების ძირითად პოსტულატებზე/ლერძზე შეთანხმება, რაც აუცილებელია იმისათვის, რომ ქვეყნის განვითარებამ მიიღოს მწყობრი და შეუქცევადი ხასიათი - ქვეყანა დაადგეს განვითარების სწრაფ და ეფექტიან გზას.

ამ პერიოდში იყო როგორც ჩავარდნის ისე აღმასვლის ეტაპები (გამომდინარე იქიდან თუ რა ნაბიჯებს დგამდა ქვეყნის ხელისუფალი), მაგრამ უფრო დიდი ხანი იყო/არის გაურკვეველობის პერიოდი - როცა არ ჩანდა/არ ჩანს საით და რატომ მიდის ქვეყანა - როცა ქვეყნის განვითარების ხედვა/მიზანი მხოლოდ განცხადებების დონეზეა დეკლარირებული და ეს განცხადებებიც ბუნდოვანია და უამრავ კითხვას ბადებს.

შესაბამისად, საერთო, მკაფიო ხედვის/მიზნის არ ქონამ; საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდგომ სახელმწიფო მმართველობის გამოცდილების არ ქონამ; მძიმეა მაგრამ უნდა ვაღიაროთ - რიგ შემთხვევებში არასაკმარისმა პატრიოტიზმმა; ერთმანეთის მტრობამ - ყოველი ახალი ხელისუფალი მთლიანად, ერთი ხელის მოსმით ხაზს გადაუსვამდა

წინა ხელისუფალის ნაკეთებ საქმეს (განურჩევლად გაკეთებულის ეფექტიანობის შეფასებისა) და იწყებდა თავიდან და ა.შ. მიგვიყვანა იქ, სადაც მივედით - 30 წელია ერთ წრეზე ვტრიალებთ, უკეთეს შემთხვევაში ვბუქსაობთ, წინსვლაზე ხომ ზედმეტი საუბარი. უფრო და უფრო ღრმავდება ჩვენსა და განვითარებულ სამყაროს შორის არსებული „უფსკრული“ (განვითარებული სამყარო სულ უფრო წინ მიდის/ვითარდება ჩვენ კი მათთან დაწვის ნაცვლად სულ უკან-უკან მივდივართ - უკეთეს შემთხვევაში სათანადოდ ვერ ვვითარდებით, რომ ეს „უფსკრული“ ცოტა მაინც ამოივსოს).

ბევრმა შეიძლება პათეტიკურად მიიჩნიოს ზემოაღნიშნული განცხადება. უფრო მეტიც, ღიმილიც კი მოჰგვაროს - ამ თითქოსდა ყველასთვის ნაცნობი, სადღეგრძელოს მსგავსი განცხადება სტატიაში რამოსატანიაო. მიუხედავად ამისა, ჩვენ გადავწყვიტეთ, სწორედ მსგავს განცხადებას მივცეთ პრაქტიკული შინაარსი¹ ავიღოთ იგი საფუძვლად და წარმოვადგინოთ ჩვენი მოსაზრება - რატომ ვართ მსგავს სიტუაციაში და რა არის გასაკეთებელი იმისთვის, რომ ერთხელ და სამუდამოდ გაირღვეს ეს „მოჯადოებული წრე“ და დავადგეთ სწრაფ სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების გზას.

ჩვენ შევეცდებით ზედმეტი ფორმულებისა და ეკონომიკური მოდელირების გარეშე წარმოვადგინოთ ჩვენი მოსაზრება და არგუმენტები, რადგან ვთვლით, რომ „დაშვებებს“² ციფრული/„განტოლებებით“ მოდელირებისას უფრო დიდ „აცდენამდე“³ გავყავართ ვიდრე შინაარსობრივ/არაციფრულ მსჯელობას და არგუმენტირებულ დასაბუთებებს.

1 ის რაზეც თითქმის ყველანი, განსაკუთრებით სუფრებზე, ვსაუბრობთ, ჭეშმარიტებად მიგვაჩნია და თითქოსდა ყველა ვთანხმდებით - რომ არა ერთმანეთის გაუტანლობა/დაუფასებლობა, საქმით პატრიოტიზმის ნაკლებობა, მეტ-ნაკლები სიზარმაცე და მოუნდომებლობა ჩვენც მსოფლიო თანამეგობრობის ღირსეული, განვითარებული წევრები ვიქნებოდით.

2 მათ შორის ცნებას სხვა თანაბარ პირობებში

3 რეალობიდან აცდენამდე

ვთვლით, რომ ეკონომიკა ფილოსოფიის ნაწილი უფრო ვიდრე მათემატიკური მოდელირების (თუმცა ეს სულ სხვა მსჯელობის საგანია).

რატომ ვისაუბრებთ ზემოაღნიშნულზე:

ზემოაღნიშნულმა მიდგომებმა/პროცესებმა გამოიწვია ის, რომ ჩვენ გადავყვეთ ერთმანეთის განსჯას, სამართლიანობის აღდგენაზე „ზრუნვას“⁴ და უკან დაგვრჩა მთავარი - **საერთო მიზნის, ქვეყნის განვითარების მიზნის, იდენტიფიცირება** რომელი მიზნის მიღწევის გარშემო გავერთიანდებოდით და ყველა ერთად დავინწყებდით ზრუნვას ამ მიზნის მისაღწევად.

შესაბამისად, შეიძლება ითქვას:

1. სანამ არ გვექნება მკაფიო პრაგმატული და გააზრებული მიზანი განსაზღვრული
2. სანამ არ გვექნება მკაფიო პრაგმატული და გააზრებული მიზნის მიღწევის ამოცანები და მათი შესრულების ღონისძიებები განსაზღვრული
3. სანამ არ მოხდება „საერთო ეროვნული შერიგება“ და ერთმანეთის განსჯის (ერთმანეთთან „ომის“) მაგივრად ქვეყნის განვითარებაზე ზრუნვა არ იქნება პრიორიტეტი

ყოველგვარი განვითარების პერსპექტივაზე ფიქრიც კი ზედმეტია.

არსებობს რიგი ადამიანებისა, რომლებიც თვლიან რომ ჩვენ დაკარგული გვაქვს „იდეა“, რომლის ირგვლივაც მოხდება ერის კონსოლიდაცია და სწორედ ეს არის პრობლემის ერთ-ერთი მთავარი საფუძველი. თუმცა, ჩვენი აზრით, ეს საკითხი სცდება ჩვენი სტატიის თემას და სხვა ტიპის, ფილოსოფიურ, მსჯელობაში გადავყავართ, რომელიც არ არის პირდაპირ კავშირში ერის სოციალურ-ეკონომიკურ განვითარებასთან. ის უფრო იდეოლოგიურ-პატრიოტულ-სულიერ კონსოლიდაციასთან არის კავშირში.

ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე ისმის კითხვა - **რა შეიძლება იყოს ეს მიზანი და მისი მიღწევის მთავარი ამოცანა (ასევე ამოცანები) რომელიც მოგვცემს სწრაფი სოციალურ ეკონომიკური განვითარების საშუალებას?**

პასუხი მარტივია:

მიზანი სწორედ ის არის რაზეც ყველა ვსაუბრობთ (რაზეც ზემოთაც ვისაუბრებთ) და თითქოს ყველა ვთანხმდებით, რომ ესე უნდა იყოს - **შევქმნათ მსოფლიოში ერთ-ერთი სწრაფად განვითარებადი და მზარდი ქვეყანა.**

რაც შეეხება **ამოცანას** - ეს არის სწრაფი ეკ-

ონომიკური ზრდის უზრუნველყოფა, **ჩვენ უნდა გავიზარდოთ უფრო სწრაფად ვიდრე მსოფლიოს განვითარებული ქვეყნები იზრდება**, რათა შევძლოთ დავენიოთ და ფეხი ავუწყოთ მსოფლიოს განვითარების დონეს და ტემპს. ამისთვის კი საჭიროა ყოველწლიურად ორ ციფრიანი (სულ მცირე 10% და მეტი) ეკონომიკური ზრდა. სწორედ ორ ციფრიანი ეკონომიკური ზრდაა საჭირო იმისთვის, რომ უახლოეს 25-35 წელიწადში შევძლოთ მსოფლიოს განვითარებული ქვეყნების დღევანდელი სოციალურ-ეკონომიკური დონის/მიდგომარეობის მიღწევა და შემდგომ ეტაპზე მათთან გათანაბრება.

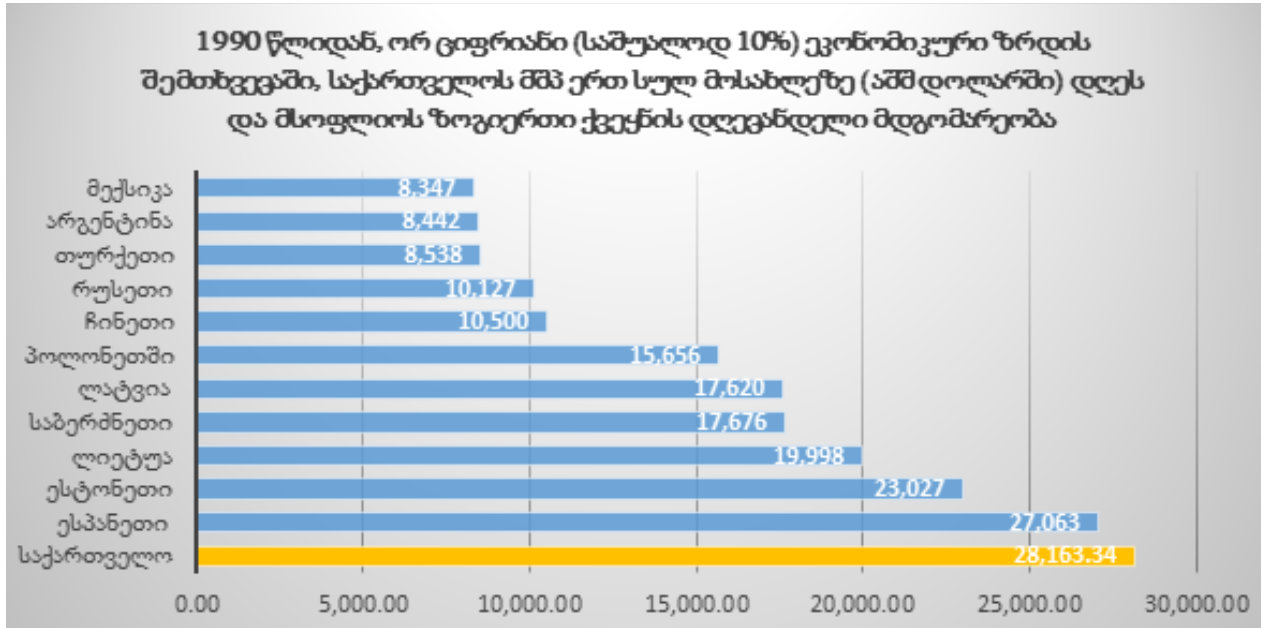
ასე მაგალითად:

• 1990 წელს ჩვენი ქვეყნის ეკონომიკა, რომ არ გავგეჩანავებინა და ყოველ წელს ორ ციფრიან ეკონომიკურ ზრდაზე (საშუალოდ 10%) გვეზრუნა⁵, დღეს ჩვენი ცხოვრების დონე (სიმდიდრე/ეკონომიკა ერთ სულ მოსახლეზე) იქნებოდა 28,163.34\$⁶ თითქმის სამჯერ უფრო მაღალი ვიდრე დღევანდელ რუსეთში (10,127), ჩინეთში (10,500), თურქეთში (8,538), არგენტინასა (8,442) და მექსიკაშია (8,347). ჩვენ ქვეყანაში იქნებოდა უფრო მაღალი ცხოვრების დონე ვიდრე დღევანდელ საბერძნეთში (17,676), ესპანეთში (27,063), ლიეტუაში (19,998), ესტონეთში (23,027), ლატვიასა (17,620) და პოლონეთშია (15,656) [6]. *იხ. გრაფიკი N1*

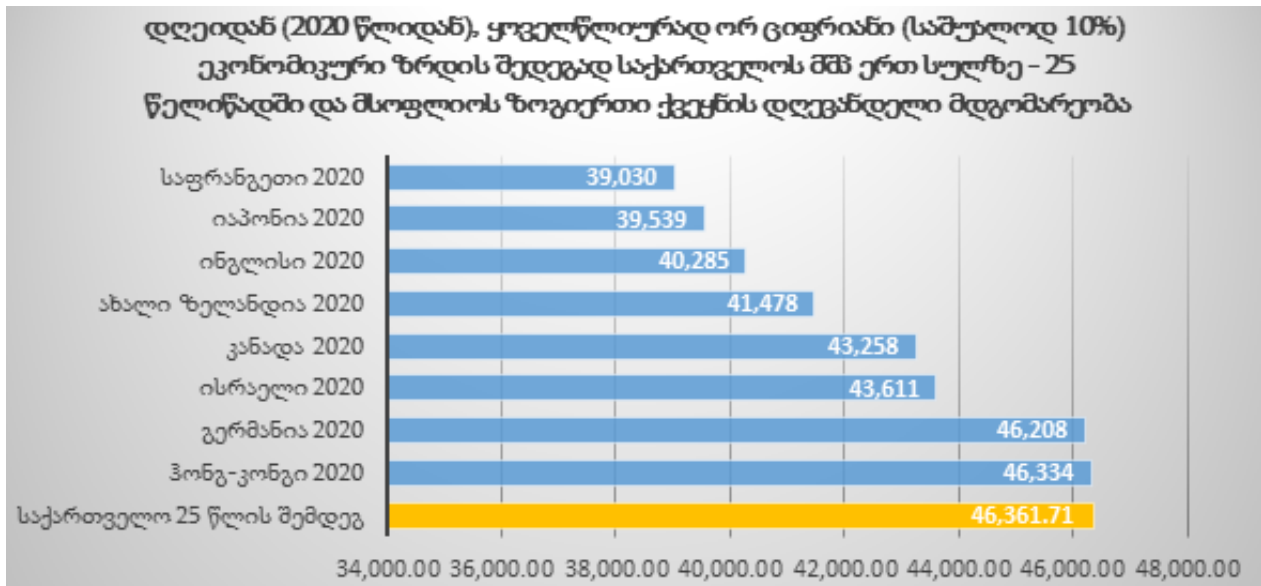
• 1993 წლიდან - მას შემდეგ რაც ქვეყანამ განიცადა სრული ეკონომიკური კოლაფსი/ვარდნა (ეკონომიკა 65.34%-ით დაეცა), დღემდე ყოველწლიური ორ ციფრიანი ეკონომიკური ზრდის შედეგად (დოლარში ერთ სულ მოსახლეზე - 7175.493) ჩვენ ვიქნებოდით დღევანდელ მექსიკას (8,347\$), არგენტინასა (8,442) და თურქეთთან (8,538) ახლოს. ჩვენი ეკონომიკა იქნებოდა 20 მლრდ დოლარით (125.9%-ით) უფრო მეტი (35,240 მლრდ) ვიდრე დღეს არის (15,892 მლრდ \$).

• **დღეიდან (2020 წლიდან), ყოველწლიურად ორ ციფრიანი ეკონომიკური ზრდის შედეგად** - 25 წელიწადში ვიქნებით (46,361.71 \$-ით ერთ სულ მოსახლეზე) დღევანდელი გერმანიისა და (46,208\$), ჰონგ-კონგის (46,334\$) დონის ქვეყანა; უფრო მდიდარი (უფრო მაღალი ცხოვრების დონით) ვიდრე დღევანდელი საფრანგეთი (39,030), ისრაელი (43,611), კანადა (43,258), ახალი ზელანდია (41,478), ინგლისი (40,285), იაპონია (39,539) და ა.შ. *იხ. გრაფიკი N2*

4 ერთმანეთისთვის მტკიცებას ვინ უფრო მაგარია და სხვადასხვა ბანაკებად დაყოფას
 5 აღსანიშნავია, რომ ჩვენი ქვეყნის ეკონომიკა, დოლარში, 1990-1993 წლებში 65.34%-ით, 7.754 მლრდ-\$დან 2.688 მლრდ-\$მდე შემცირდა, ერთ სულ მოსახლეზე კი ეკონომიკა 1,614.65 \$-დან 547.33-\$მდე დაეცა
 6 დათვლილია საშუალოდ, ყოველწლიურად, 10%-იანი ზრდის შემთხვევაში

გრაფიკი N1

გრაფიკი N2

30 წელიწადში კი ვიქნებით (74,665.99\$-ით ერთ სულ მოსახლეზე) **დღევანდელი მსოფლიოს ყველაზე მდიდარ ქვეყანათა ხუთეულში**. დღეს ამაზე უფრო მდიდარი ქვეყნებია მხოლოდ ლუქსემბურგი (115,874\$), შვეიცარია (87,087) და ირლანდია (85,268). დიდი ალბათობით ერთ-ერთი ყველაზე სწრაფად მზარდი ქვეყანა მსოფლიოში. [5]

ფიქრობთ ზემოაღნიშნული ციფრები ნათლად გვაჩვენებს რა უნდა იყოს ქვეყნის განვითარების ძირითადი ღერძი და რამხელა მნიშვნელობა აქვს ეკონომიკას ქვეყნის განვითარებისათვის (25 წელში დღევანდელი გერმანიის ცხოვრების დონის მიღწევა ნამდვილად არ არის ცუდი პერსპექტივა). გვინდა აღვნიშნოთ, სწორი ეკონომიკური საფუძ-

ვლის გარეშე სათანადოდ ვერ განვითარდება ვერცერთი დარგი თუ მიმართულება, იქნება ეს თავდაცვა, ჯანდაცვა, მეცნიერება/განათლება და ა.შ. სისტემა/მიმართულება, რომელიც არ დგას სწორ ეკონომიკურ სტიმულებზე/საფუძველზე ხდება კონკრეტული პირის/მმართველის კეთილ ნებაზე და უნარებზე დამოკიდებული, რაც ზრდის რყევების, არათანმიმდევრულობის, უკვე მიღწეულის დაკარგვის და ა.შ. ალბათობას.

აქვე გვინდა აღვნიშნოთ, რომ ეკონომიკური ზრდა არის ყველა სექტორის განვითარების საწინდარი, რადგან ყველა სექტორს/მიმართულებას/იდეას განვითარებისათვის ჭირდება ფულადი კაპიტალი რისი ეფექტიანად მობილიზებაც ეკონომ-

იკური ზრდის გარეშე შეუძლებელია. მოკლედ რომ ვთქვათ ეკონომიკური ზრდას მოაქვს ეკონომიკური განვითარება (ქვეყნისა და მისი მდგენელების განვითარება).

აღნიშნული ორიენტირს მინიმუმადე დაჰყავს არაეფექტიანი გადანყვეტილებების მიღებისა თუ ღონისძიებების განხორციელების ალბათობა, რადგან შეფასების მარტივი ორიენტირია - გაგვიყვანს თუ არა ესა თუ ის ქმედება ორ ციფრიან ეკონომიკურ ზრდამდე (თუ არა აღარ ვახორციელებთ).⁷

ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე ისმის კითხვა - რა უნდა გაკეთდეს იმისთვის, რომ მივალნიოთ შედეგს/ამოცანის შესრულებას? პასუხი აქაც მარტივია - **უნდა შევქმნათ ერთ-ერთი ყველაზე მიმზიდველი ეკონომიკური გარემო მსოფლიოში**. მარტივად რომ ვთქვათ. თავისუფალ კაპიტალს, რომელიც უხვადაა მსოფლიოში და ეძიებს ყაირათიანად დაბანდების გზებს, შევუქმნათ ჩვენს ქვეყანაში უფრო მარტივად და სარფიანად დაბანდების პირობა (აქ/ჩვენს ქვეყანაში, უნდა იყოს შესაძლებელი ყველაზე მარტივად და ყველაზე მომგებიანად განხორციელდეს ინვესტიცია).

სწორი/ეფექტიანი/მიმზიდველი გარემოს შესაქმნელად კი პირველ რიგში **საჭიროა ქვეყანას ჰქონდეს (ქვეყანამ შეიმუშაოს) განვითარების ეფექტიანი სტრატეგია და სამოქმედო გეგმა**.

სწორედ ზემოაღნიშნული გეგმა იქნება ჩვენი მიმდინარე ნაშრომის საგანი და განსახილველი თემა. წარმოვადგენთ განვითარების გეგმას, რომელიც, ჩვენი აზრით, შექმნილი სიტუაციიდან გამომდინარე, იქნება ოპტიმალური ჩვენი ქვეყნისთვის.

აქვე გვინდა აღვნიშნოთ, ჩვენ არ გვაქვს ამბიციია, რომ ჩვენს მიერ წარმოდგენილი გეგმა უნივერსალური და შეუცვლელია. გეგმის წარმოდგენის მიზანია მკითხველს/საზოგადოებას დავანახოთ ის ძირითადი აქცენტები/მიმართულებები/მიდგომები, რაზეც უნდა იქნეს გამახვილებული ყურადღება, ჩვენი აზრით, მომავალში - რაც გაადვილებს ზემოთ წარმოდგენილი ამოცანის - ორციფრიანი ეკონომიკური ზრდის, მიღწევას და ქვეყნის განვითარების სწორი მიმართულებით სვლას.

ქვეყნის განვითარების გეგმა (არსებული რეალობიდან გამომდინარე)

საქართველოს გააჩნია უნიკალური შესაძლებლობა ააშენოს პროგრესული, მოქალაქის ინტერესზე მორგებული, ადამიანის განვითარებასა და

თავისუფლებაზე დამყარებული, ეკონომიკურად და სოციალურად ძლიერი ქვეყანა, სადაც სახელმწიფო იქნება პიროვნებისათვის და პიროვნება სახელმწიფოსათვის. ქვეყანა, რომელიც იქნება მსოფლიო განვითარებული თანამეგობრობის ღირსეული და ანგარიშგასაწევი წევრი.

შესაბამისად, ქვეყნის **მიზანი** უნდა იყოს განსაზღვრული შემდეგი ფორმით: **შევქმნათ მსოფლიოში ერთ-ერთი სწრაფად განვითარებადი, კონკურენტუნარიანი და მზარდი ქვეყანა**.

მიზნის მიღწევისთვის დასახული უნდა იქნას შემდეგი ამოცანები:

ეფექტიანი სახელმწიფო მმართველობა - მცირე, მოქნილი, ნამოჭრილ პრობლემებსა თუ ამოცანებზე სწრაფი და ეფექტიანი რეაგირების მქონე, გამჭვირვალე სახელმწიფო ინსტიტუტი; დეცენტრალიზებული მმართველობის სტილით.

შესაბამისი/ეფექტიანი ეკონომიკური გარემო - რომელიც შექმნის ქვეყნის სწრაფი/ნახტომისეული განვითარების სტიმულს.

ადეკვატური და ეფექტიანი სოციალური გარემოს ფორმირება - ეს ნიშნავს განვითარებულ სამოქალაქო საზოგადოებას. ქვეყნის ყველა მოქალაქეს ექნება თანაბარი სასტარტო პირობა ღირსეული განვითარებისთვის, უზრუნველყოფილი იქნება მოქალაქის/ადამიანის თავისუფლება და თავისუფალი არჩევანის ქონის უფლება.

ადეკვატური თავდაცვისუნარიანობა - ქვეყნის მდგრადი განვითარების, თავისუფლებისა და სტაბილურობის შენარჩუნებისათვის/უზრუნველსაყოფად

ეფექტიანი უსაფრთხოებისა და სამართალდამცავი სისტემა - სისტემა, რომელიც ადეკვატურად დაიცავს ქვეყნის უსაფრთხოებას და მართლწესრიგს. სისტემა, სადაც ადამიანს ექნება კანონის წინაშე თანასწორობისა და დაცულობის განცდა.

სამართლიანი ქვეყანა - ეს ნიშნავს მიუკერძოებელ და დამოუკიდებელ სასამართლო სისტემას.

ეფექტიანი განათლების სისტემა - შესაძლებელი გახდეს ხარისხიანი, კონკურენტუნარიანი და მომავალზე ორიენტირებული განათლების მიღება.

ხელმისაწვდომი და ხარისხიანი ჯანდაცვის სისტემა - ქვეყნის მასშტაბით თანამედროვე საუკეთესო სტანდარტების შესაბამისი ჯანდაცვის მომსახურების მიღების შესაძლებლობა.

ღია და ტოლერანტული კულტურული გარემო - ტრადიციულობისა და თანამედროვეობის ნაზა-

7 რა თქმა უნდა აქ გარკვეული ტიპის სოციალური პროექტები არ იგულისხმება. მაგ. სიღარიბის ზღვარს ქვემოთ მყოფი ადამიანების დახმარება სახელმწიფოს პირდაპირი მოვალეობაა. თუმცა ზღვარი გასათვალისწინებელია

ვი კულტურული გარემო. შესაბამისი სტიმულე-ბის შექმნა კულტურული დაწესებულებებისა თუ ხელოვნების სხვადასხვა დარგების განვითარების თვალსაზრისით.

მდგრადი და ეფექტიანი ბუნებრივი გარემო - ბუნებრივი წიაღისეულით, ტყით, წყლით და ა.შ. სარგებლობის სისტემის გამართვა. ბუნებათსარ-გებლობის ეფექტიანი სისტემის ჩამოყალიბება.

ადეკვატური და არსებულ რეალობას მორგე-ბული საგარეო პოლიტიკა - ევროპულ და ევროატ-ლანტიკურ სისტემებში ინტეგრაციის გაღრმავება, მსოფლიოს სხვადასხვა და მეზობელ ქვეყნებთან პოლიტიკური თუ ეკონომიკური ურთიერთობების გაღრმავება

ენერგოუსაფრთხოებასა და ენერგოდამოუკიდ-ებლობისკენ სწრაფვა - დივერსიფიცირებული, დე-რეგულირებული და სწორ სტიმულებზე აგებული ენერგეტიკული გარემოს ფორმირება.

ტერიტორიული მთლიანობის აღდგენისაკენ სწრაფვა - დაბალანსებული, თანმიმდევრული და მიზანმიმართული ღონისძიებების განხორციელება ქვეყნის მიმზიდველობის ზრდისა და მეგობრული გარემოს ფორმირების გზით.

ამოცანების შესრულებისათვის გასატარებელი ღონისძიებები რეფორმები

გასატარებელი რეფორმების/ღონისძიებების განსაზღვრამდე გვინდა აღვნიშნოთ, რომ ეკონომ-იკა ფაქტობრივად მოიცავს ქვეყნის ყველა სფეროს და მისი განცალკევებულად განხილვა არამართე-ბულია.

ეკონომიკური განვითარების შედეგად მაღლდე-ბა ქვეყნის სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარე-ობა, რაც მოიცავს როგორც უშუალოდ ეკონომიკ-ურ ისე სოციალურ, ჯანდაცვის, თავდაცვის, განათ-ლების და ა.შ. სექტორებს. შესაბამისად, ქვეყანაში არსებული ყველა მიმართულება, სფერო უნდა იყოს სწორ ეკონომიკურ საფუძველზე დაშენებული. რეფორმები უნდა იყოს მცირე და ეფექტიანი სა-ხელმწიფო მიმართულების შექმნისა და ლიბერა-ლურ პრინციპებზე დაფუძნებული, მაქსიმალურად „თვითკმარი“ (ადამიანის/მენეჯერის ზეგავლენაზე ნაკლებად დამოკიდებული) სისტემების შექმნისკენ მიმართული (სადაც ეს შესაძლებელია).

ეფექტიანი სახელმწიფო მმართველობის ჩამო-ყალიბება:

რეფორმები მიმართული უნდა იყოს მცირე, მოქნილი ნამოჭრილ პრობლემებზე სწრაფად და ეფექტურად/ეფექტიანად რეაგირებადი საჯარო სამსახურის შესაქმნელად.

სახელმწიფო სამსახურის შენახვის ხარჯი არ უნდა გასცდეს თავდაპირველად მშპ-ს 20%-ს, შემ-დგომ შემცირდეს მშპ-ს 11% პროცენტამდე. ხოლო რეფორმები უნდა წარიმართოს ისე, რომ შენახვის ხარჯი დავიდეს 7%-მდე.

საჯარო მოხელეთა და საჯარო დაწესებულებე-ბის რაოდენობის მაქსიმალურად შემცირება. უნდა მოხდეს ოპტიმიზაცია - ზედმეტი ფუნქციები, და-წესებულებები და თანამდებობები უნდა გაიუქმდეს (შეიქმნას დაემატოს ფუნქცია იმ მიმართულებით სადაც გარდაუვლად აუცილებელია).

ფუნქციების და საბიუჯეტო შემოსავლების დე-ცენტრალიზაცია (რეგიონში აკრეფილი გადასახა-დის ნაწილი უნდა დარჩეს რეგიონშივე). უნდა იქნას შემოღებულ ე.წ. გუბერნატორების არჩევითობის პრინციპი. განხორციელდეს რეგიონების ეკონ-ომიკური შესაძლებლობების გამოთანაბრებითი ეფექტიანი გეგმის შემუშავებისა და ინსტიტუცი-ონალიზაციის ღონისძიებები.

მაქსიმალურად გაიზარდოს საზოგადოების მხრიდან საჯარო დაწესებულებებისა თუ ჩინოვ-ნიკების საქმიანობის კონტროლი.

რეგიონისა თუ ქვეყნის განვითარების გეგმების შემუშავების პროცესი და ბიუჯეტი უნდა გახდეს მაქსიმალურად საჯარო/გამჭვირვალე და უზრუნ-ველყოფილი იქნას მოსახლეობის ჩართულობა.

შემოღებულ იქნას განსახორციელებელი ლო-ნისძიებების პრიორიტეტულობის პრინციპი, ხოლო რეგიონში განსახორციელებელი პრიორიტეტების ნუსხა შემუშავდეს ადგილობრივი მოსახლეობის აქტიური ჩართულობით.

რეფორმები მიმართული უნდა იყოს როგორც კორუფციული გარიგებების შესაძლებლობების შემცირებისკენ, ისე კორუფციული დანაშაულების დროულად პრევენციისა და აღკვეთის მიმართულე-ბით. კორუფციის შემცირების კუთხით გაგრძელ-დეს/გაღრმავდეს ევროპის საბჭოს კორუფციის წინააღმდეგ სახელმწიფოთა ჯგუფთან (GRECO) თანამშრომლობა.

დაიხვეწოს საგანგებო სიტუაციების მართვის სისტემა.

განხორციელდეს საბიუჯეტო სისტემის დახვე-წა - მოხდეს ე.წ. პროგრამულ ბიუჯეტზე სრულად გადასვლა (ბიუჯეტში განერილი ყველა თეთრის საჭიროება იქნას დასაბუთებული). ეს გამოიწვევს თავიდანვე, ბიუჯეტის დაგეგმვის საწყის ეტაპზე, არამიზნობრივი ხარჯების აღკვეთის შესაძლებლო-ბას (აღკვეთას). შესაბამისად, აღარ იქნება საჭირო ბიუჯეტის ხარჯვის პროცესში არამიზნობრივი

ხარჯების აღკვეთისთვის დამატებითი სპეციალური ნორმატიული აქტების შემოღება. მაქსიმალურად შემცირდება კორუფციისა და თანხების ფუჭად ხარჯვის ალბათობა.

ეკონომიკა და გარემოს დაცვა:

განხორციელდეს ლიბერალურ (წნეხის გაიოლებაზე/შემცირებაზე) პრინციპებზე ორიენტირებული ეკონომიკური რეფორმები. ქვეყანა ბიზნესის კეთების სიოლით უნდა მოხვდეს მსოფლიო რეიტინგის პირველ სამეულში. მოხდეს ბიზნესის რეგულირების როგორც ინსტიტუციური ისე სამართლებრივი დახვეწა და ლიბერალიზაცია.

რეფორმები წარიმართოს ისე, რომ ქვეყანა გავიდეს ორ ციფრიან (10% და მეტი) ეკონომიკურ ზრდაზე (ეს სასიცოცხლოდ მნიშვნელოვანია. როგორც უკვე აღვნიშნეთ ორციფრიანი ეკონომიკური ზრდის შენარჩუნება 25-30 წელში გაგვიყვანს დღევანდელი ევროპის განვითარებული ქვეყნების სოციალურ ეკონომიკურ მდგომარეობამდე და გავვხდის ერთ-ერთ ყველზე უფრო სწრაფად მზარდ ქვეყანას მსოფლიოში).

საგადასახადო სისტემის რეფორმა - დარჩეს მხოლოდ ერთი გადასახადი (მაგ. გადასახადი ბრუნვიდან) გაიოლდეს საგადასახადო ადმინისტრირება (ერთი გადასახადი ისედაც გააიოლებს). მაქსიმალურად შეიკვეცოს შემოსავლების სამსახურის როგორც ბიზნესის მაკონტროლებლის ფუნქციები.

საბაჟო სისტემის რეფორმა - საბაჟო ტარიფების მაქსიმალურად განულდეს იმპორტირებულ პროდუქტზე, საბაჟო პროცედურები კიდევ უფრო გამარტივდეს. სამი ფერის ზონებში გატარების პროცედურები დაიხვეწოს - ეს გაზრდის კონკურენციას შიდა ბაზარზე, გამოკვეთავს ქვეყნის უპირატესობებს, თუ რომელი კუთხით განვითარება ჩააყენებს კონკურენტულ უპირატესობაში ქვეყანას, იმპორტირებულ პროდუქტთან შედარებით. გაიზრდება ე.წ. „ლურჯი ოკეანის“ ზონების ათვისების (ინოვაციური პროდუქტის შექმნის - ინოვაციური აუთვისებელი ბაზრის სეგმენტის ათვისების) სტიმული.

ფინანსური/საბანკო სისტემის რეფორმა - უნდა მოხდეს რეფორმების გატარება რათა შემცირდეს რისკები საბანკო სფეროსთვის. საბანკო/საფინანსო სფერო გათავისუფლდეს ზედმეტი რეგულირებისაგან. ეს გამოიწვევს უფრო მეტი კაპიტალის მოზიდვის, მეტი ბანკის ბაზარზე შემოსვლის და შესაბამისად კონკურენციის გაზრდის სტიმულირებას.

ბას. აღნიშნული შეამცირებს საპროცენტო განაკვეთს და უფრო მარტივს და იოლს გახდის ბიზნესის დაკრედიტებას. სახელმწიფოს რეფორმები უნდა იყოს მიმართული საბანკო სისტემის საკრედიტო რეიტინგის BBB-დან BBB+ -მდე და შემდგომი რეიტინგის მოპოვებისაკენ (ეს კიდევ უფრო ხელმისაწვდომს გახდის უცხოურ სავალუტო რესურსს).

შემოღებული უნდა იქნეს თავისუფალი საგადადამხდელო/სავალუტო სისტემა (ყველა ვალუტის საგადადამხდელო საშუალებად დაშვება). ეს ფაქტობრივად ნულამდე დაიყვანს სავალუტო რისკს, რაც ინვესტორისთვის დიდ სტიმულს გააჩენს და აბანდოს ამ ქვეყანაში ფული. ასევე, გაუმარტივებს (თითქმის ნულამდე დაიყვანს სავალუტო რისკს) ოპერირებას ქვეყანაში მოქმედ სამენარმეო სუბიექტებს.

უნდა მოხდეს ეროვნული ბანკის გაუქმება და ე.წ. ორთოდოქსული სავალუტო საბჭოს შემოღება. ეს მნიშვნელოვნად შეამცირებს სახელმწიფოსგან საბანკო სექტორზე წნეხს და მათი დამორჩილების მცდელობებს. გააჩენს სტიმულს ბაზარზე შემოვიდეს მეტი ხარისხიანი ბანკი...

ლიცენზიების და ნებართვის სისტემის დახვეწა - არსებული ნებართვებისა და ლიცენზიების რევიზია და ფუჭი ნებართვების გაუქმება. ლიცენზიების და ნებართვების გაცემის კიდევ უფრო გამარტივება. ამასთან, უნდა მოხდეს (შესაძლებელია სახელმწიფოს დახმარებით), პროდუქტის ხარისხის შემოწმების ლაბორატორიების შექმნა განსაკუთრებით საკვები პროდუქციის მიმართულებით.

ფართომასშტაბიანი და სწორ ეკონომიკურ გათვლებზე დამყარებული სახელმწიფო ქონების განსახელმწიფოებრიობა - უნდა მოხდეს სახელმწიფოს ხელში არსებული ყველა აქტივის (რაც მისი ფუნქციონირებისათვის არ არის გარდაუვლად აუცილებელი) პრივატიზება

მათ შორის:

სასოფლო-სამეურნეო მიწების პრივატიზება - რაც, მათ შორის, მოიცავს მიწის უკვე არსებული მფლობელებისთვის (ვინც ამუშავებს ნლებია მიწას) მიწის საჩუქრად საკუთრებაში გადაცემას.

ტყის მართვის პროგრამის შემუშავება - უნდა მოხდეს ტყის რესურსების პრივატიზება.

წყლის აუზების მართვის კონცეფციის შემუშავება - რაც ლოტებად დაყოფას და პრივატიზებას გულისხმობს შესაბამისი პირობებით⁸

კონკურენციისა და სახელმწიფო შესყიდვების

⁸ ტყის და წყლის რესურსების პრივატიზება არ მოიცავს წყლით ან ტყით სარგებლობის სამომხმარებლო დონეზე აკრძალვას (მაგალითად სოკოს და ფიჩხის შეგროვებას, ანკესით თევზაობას ან ბანაობას და ა.შ.)

სისტემის დახვეწა - მათი მაქსიმალურად ლიბერალურ პრინციპებზე აგების მიმართულებით. სახელმწიფო შესყიდვების სისტემის მკვეთრი ლიბერალიზაცია ალბათ ვერ მოხდება, რადგან სახელმწიფო/საბიუჯეტო სახსრების ხარჯვის კონტროლისთვისაა შექმნილი. თუმცა დღეს არსებული მოდელის უფრო ლიბერალურ, მოქნილ და ეფექტიან ფორმად ჩამოყალიბება შესაძლებელია. კონკურენციის მარეგულირებელი სისტემა კი მაქსიმალურად ლიბერალურ პრინციპებზე უნდა აიგოს. ამ მიმართულებით, რეგულაცია ყველაზე მკაცრი უნდა იყოს სახელმწიფო გადაწყვეტილებების კონკურენციული კუთხით შეფასების/კონტროლის ნაწილში.

ბუნებრივი რესურსების მართვის სისტემის დახვეწა - რესურსებით სარგებლობის კონკურენტული სისტემის შემოღება და სარგებლობის ფორმების დივერსიფიკაცია.

ქვეყნის მდგრად განვითარების რელსებზე ეტაპობრივი გადაყვანა - მდგრადი განვითარება მოიცავს ქვეყნის სოციალურ-ეკონომიკურად ისე განვითარებას, რომ გარემოს მიაღდგეს მინიმალური ზიანი (არ დაზიანდეს გარემო). თავდაპირველ ეტაპზე, იმისათვის, რომ ქვეყანამ აიღოს სწრაფი განვითარების კურსი მოკლე ვადაში, შესაძლებელია ვერ მოხდეს გარემოს სათანადო დაცვა, თუმცა დროთა განმავლობაში, განვითარების ზრდასთან ერთად უნდა მოხდეს გარემოს დაცვის ღონისძიებების გამკაცრებაც.

სოფლის მეურნეობის სისტემის რეფორმა - განხორციელდება რეფორმა სისტემის რეგულირებისა და ბიუროკრატიული ბარიერების მაქსიმალური შემცირების, სუბსიდირების გაუქმებისა და კერძო სექტორის როლის მაქსიმალურად ზრდის მიმართულებით (*შედარებით დეტალურად ნარმოდგენილია ქვემოთ*)

ჯანდაცვის სისტემა:

ქვეყნის ტერიტორიასა და მოსახლეობაზე მორგებული ევროპული დონის ჯანდაცვის სისტემა. რეფორმების შედეგად ქვეყნის ყველა მოქალაქეს მიუხედავად მისი ადგილსამყოფელისა უნდა შეეძლოს ნახევარი საათის შუალედში მიიღოს თანამედროვე საუკეთესო სტანდარტების შესაბამისი სამედიცინო/ჰოსპიტალური მომსახურება. ქვეყნის ყველა მოქალაქე უნდა იქნას დაზღვეული (სიღარიბის ზღვარს ქვემოთ მყოფებს და უმუშევრებს უნდა აზღვევდეს სახელმწიფო. უნდა გაიზარდოს სიღარიბის ზღვარი).

რეფორმის ფარგლებში, ქვეყნის მოთხოვნების/

საჭიროებების შესაბამისად, მოხდება: სავადმყოფო ინფრასტრუქტურის განახლება/შექმნა; უზნის/ოჯახის ექიმის ინსტიტუტის განვითარება/დაიხვეწა და შესაბამისად აღჭურვა; ექიმებისა და მათ მიერ გამოწერილი რეცეპტების/დანიშნული მკურნალობის ერთიანი ელექტრონული ბაზის შექმნა; საავადმყოფოს, ექიმს, სასწრაფო დახმარებასა და პაციენტს შორის ერთიანი „ონლაინ“ (ელექტრონული - აუდიო-ვიდეო კომუნიკაციის) სივრცის შექმნა; ჯანდაცვის დაზღვევის სისტემის განვითარება/გაუმჯობესება; მედიკამენტების იმპორტის მაქსიმალური დერეგულირება (გამოიწვევს ნამღებების გაიაფებას) - *შედარებით დეტალურადაა ნარმოდგენილი ქვემოთ.*

განათლების სისტემა:

თავისუფლად მოაზროვნე, განათლებულ და სოციალურად ადაპტირებულ პიროვნების შექმნაზე ორიენტირებული განათლების სისტემა - განათლების პროგრამების დეცენტრალიზაცია, ინსტიტუტების პრივატიზაცია. სისტემის თავისუფალი კონკურენციის პრინციპებზე გადაყვანა.

რეფორმის ფარგლებში უნდა მოხდეს: სკოლის ატესტაციის წარდგენის ვალდებულების გაუქმება უმაღლეს სასწავლებლებში; კერძო, ცენტრალური რეგულირებისაგან თავისუფალი სკოლების შექმნა (სწავლების სტანდარტების მაქსიმალური დეცენტრალიზაცია სკოლებამდე/უნივერსიტეტებამდე და კერძო სკოლების როლის ზრდა); სკოლის მოსწავლის ვაუჩერიზაცია (განურჩევლად სკოლის კუთვნილებისა - კერძო თუ სახელმწიფო); უნივერსიტეტების მაქსიმალური განსახელმწიფოებრიობა; უნივერსიტეტების სასწავლო პროგრამების თუ მისაღები პროცედურების დადგენაში მაქსიმალური თავისუფლების მიცემა - სასწავლო პროგრამების ცენტრალიზებულად რეგულირების მაქსიმალური ლიბერალიზაცია; უმაღლესი სასწავლებლების სახელმწიფო დაფინანსების გაუქმება; პროფესიული საგანმანათლებლო სისტემის განვითარება; განათლების სისტემის მსოფლიო განათლების სისტემასთან თავსებადობის ხელშეწყობა; მსოფლიოს წამყვანი საუკეთესო უნივერსიტეტების საქართველოში შემოსვლის მაქსიმალური წახალისება - *შედარებით დეტალურადაა ნარმოდგენილი ქვემოთ.*

სასამართლო სისტემა:

სახელმწიფო წნეხისგან/გავლენისგან თავისუფალი სასამართლო სისტემა - რეფორმები მიმართული უნდა იქნეს მოსამართლის (მათ შორის რეგიონის რაონის მოსამართლის) არჩევითობის

პრინციპების დანერგვისაკენ (რაიონულ მოსამართლეს აირჩევს რაიონის/რეგიონის მოსახლეობა). ასევე შესაძლებელი გახდება მოდავე მხარეებმა, ურთიერთთანხმობის შემთხვევაში თითონ აირჩიონ მათთვის სასურველი მოსამართლე (მსგავს შემთხვევაში მოსამართლე, პირველ ინსტანციაზე, შესაძლებელია იყოს ნებისმიერი საქართველოს მოქალაქე რომელიც არ არის ნასამართლევი).

თავდაცვა, სამართალდაცვა და სახელმწიფო უსაფრთხოება:

სახელმწიფო/პოლიტიკური წნეხისაგან/გავლენისაგან თავისუფალი თავდაცვის, სამართალდაცვისა და უსაფრთხოების სისტემის შექმნა - პოლიციის, თავდაცვისა და უშიშროების ორგანოების/ინსტიტუტებისა და საკანონმდებლო ბაზის რეფორმა (მაქსიმალური დეცენტრალიზაცია). არჩევითი პოლიციის უფროსებისა და პროკურორების სისტემის შემოღება (რაიონის/რეგიონის პოლიციის უფროსს და პროკურორს ისევე როგორც მოსამართლეს უნდა ირჩევდეს ადგილობრივი მოსახლეობა).

თავდაცვის სისტემის NATO-ს სტანდარტებთან მაქსიმალური მიახლოება. ევროპულ და ევროატლანტიკურ სტრუქტურებში ინტეგრაციისკენ მიმართული ქმედებების განხორციელება. ნატოს წევრობის სამოქმედო გეგმის - MAP-ის მიღებისათვის საჭირო ღონისძიებების აქტიური განხორციელება.

თავდაპირველ ეტაპზე სრულად საკონტრაქტო სისტემაზე, ხოლო გრძელვადიან პერსპექტივაში თავდაცვის სისტემის ენ. შვეიცარიულ მოდელზე გადაყვანა.

კრიზისების მართვისა და უსაფრთხოების სისტემის გაუმჯობესება და დახვეწა - ეფექტიანი, არსებულ გეოპოლიტიკურ მდგომარეობაზე მორგებული და როგორც გლობალური ისე ლოკალური საფრთხეების მაიდენტიფიცირებელი საფრთხეების შეფასების დოკუმენტის შექმნა. მისი აღსრულების ეფექტიანი მექანიზმების (როგორც ინსტიტუციური ისე ნორმატიული) დანერგვა. ასევე, კრიზისების მართვის დოკუმენტის შექმნა და მისი ეფექტურად აღსრულების ეფექტიანი მექანიზმის შემუშავება.

ენეგოუსაფრთხოება:

მიწოდების და მონოდების წყაროების დივერსიფიკაცია, საკუთარი ენერგო წარმოების განვითარება და ხელშეწყობა, ენერგეტიკის რეგულირების სისტემის საფუძვლიანი რეფორმა რეგულაციების შერბილებისა და განვითარების სტიმულების დანერგვის მიმართულებით. განახლებადი ენერგო რესურსების ეფექტიანი ათვისება.

სოციალური დაცვა:

სოლიდარობის პრინციპის დამკვიდრება; სიღარიბის ზღვარს ქვემოთ მყოფი პირების საკვებით და თავშესაფრით უზრუნველყოფა - დახმარების ეტაპობრივი მონეტიზებისკენ სვლა; საპენსიო სისტემის რეფორმა, კერძო საპენსიო დანაზოგების სისტემაზე აგებული, ღირსეულ საპენსიო უზრუნველყოფაზე მიმართული რეფორმების განხორციელება. ზემოთ წარმოდგენილი რეფორმების განხორციელების/მიმართულებების დახვეწის შედეგად მკვეთრად გაიზრდება მოსახლეობის სოციალურ ეკონომიკურ მდგომარეობა (ქვეყნის სტრატეგიის/გეგმის არსი ადამიანების ყოფა ცხოვრების გაუმჯობესებაზე მიმართული).

კულტურა, სპორტი და ახალგაზრდობა:

მნიშვნელოვანია კულტურისა და სპორტის სფეროში კერძო სექტორის როლის გაძლიერება და სისტემის მართვის ინსტიტუციური მოდელის დახვეწა; კულტურული და სპორტული ცხოვრების თანაბარი ხელმისაწვდომობა მთელი ქვეყნის მასშტაბით; კულტურისა და სპორტის სფეროში თავისუფალი და კონკურენტული გარემოს ჩამოყალიბება (იქ სადაც ეს შესაძლებელია).

კულტურისა და სპორტის სფეროში, კრიტიკულად მნიშვნელოვანია შემდეგი ღონისძიებების განხორციელება: კულტურული მემკვიდრეობის (მათ შორის ძეგლების) განუზრელი დაცვა და რეაბილიტაცია; კულტურის დანესებულებებისა და ანსამბლების მაქსიმალურად თავისუფალ საბაზრო პრინციპებზე გადაყვანა. ქართული კულტურისა და ტრადიციების მსოფლიო პოპულარიზაციის ხელშეწყობა; კულტურისა და სპორტის ინფრასტრუქტურის რეაბილიტაცია; კულტურისა და სპორტის ინსტიტუციური რეგულირების რეფორმა კონტროლის მექანიზმების მაქსიმალურად შემცირებისა და საბაზრო პრინციპების დამკვიდრების მიმართულებით; მუზეუმების განვითარების/რეაბილიტაციის პროგრამა - საზოგადოებასა და მუზეუმებს შორის გაუცხოების შემცირება, მუზეუმების ქვეყნის სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების პროცესში სათანადოდ ჩართვა (მუზეუმების სანახაობითი, საგანმანათლებლო და სამეცნიერო ფუნქციის აღდგენა, პოპულარიზაცია და ქვეყნის ყოველდღიური ცხოვრების განუყოფელ ნაწილად გადაქცევა). მუზეუმში დაცული ექსპონატების დაცვისა და კონსერვაციის სათანადო ინფრასტრუქტურის/მატერიალურ-ტექნიკური ბაზის გამართვა (ექსპონატთა დაცვისა და კონსერვაციის თანამედროვე სტანდარტების შესაბამისი პირობების შექმნა).

ქვეყნის ყველა რეგიონში თანამედროვე ინფრასტრუქტურითა და ტექნიკით აღჭურვილი მულტი-ფუნქციური სპორტული კომპლექსების აშენება (ინვესტორების მოზიდვითა და კერძო კაპიტალის უშუალო ჩართულობით); ე.წ. ქუჩის სპორტის განვითარება [ყველა უბანში, სოფელსა თუ მრავლად დასახლებული პუნქტების ეზოებში სპორტული მოედნების (როგორც ფეხბურთის ისე კალათბურთის, ჩოგბურთის, რაგბის, ფრენბურთის და ა.შ. მონყობა (იმის მიხედვით რის საშუალებასაც იძლევა უბნის გარემო), სავარჯიშო კუთხეებისა თუ შესაბამისი სპორტული თამაშობების მაგიდების მონყობა].

მომავალი თაობების/ახალგაზრდობის ვაუჩერიზაცია სხვადასხვა სპორტული სახეობებში ვარჯიშისა თუ კულტურის წრეებში სწავლის მიმართულებით - უნდა მოხდეს სიღარიბის ზღვარს ქვემოთ მყოფი ბავშვების ერთი სახეობის სპორტისა თუ კულტურული წრის 100% - მდე ვაუჩერიზაცია (სპორტზე ან რაიმე წრეზე სიარულის სურვილის შემთხვევაში). ასევე, პერსპექტიული ახალგაზრდა სპორტსმენისა თუ ხელოვანის (მაგ. შეჯიბრებებში გამარჯვებულების) 100% -მდე ვაუჩერიზაცია.

მეტი თვალსაჩინოებისთვის გვინდა გამოვყოთ რამდენიმე სფერო და უფრო დეტალურად წარმოვადგინოთ სფეროს/მიმართულების განვითარების ჩარჩო/ძირითადი პრიორიტეტები

განათლების სისტემის რეფორმა

პრობლემა:

ძირითადად, იშვიათი გამოწვევების გარდა, არასათანადო ხარისხის განათლების სისტემა; ბავშვის ინტერესებსა და უნარებზე არ არის მორგებული საშუალო განათლება (ყველა სწავლობს ერთი და იგივე პროგრამით); ცენტრალიზებულ მართვაზე/წესებზე დამოკიდებული სისტემა; შეუსაბამო/გაუმართავი განათლების ინფრასტრუქტურა და განათლების პროგრამები

ამოცანა:

შეიქმნას ხარისხიანი ბავშვის უნარებსა და ინტერესებზე მორგებული საშუალო განათლებისა და საერთაშორისო მასშტაბით აღიარებული ცოდნასა და თავისუფალ აზროვნებაზე, პროფესიონალად ჩამოყალიბებისკენ (სოციალურად ადაპტირებულ პიროვნების შექმნაზე) მიმართული უმაღლესი განათლების სისტემა.

რეფორმა:

- გაუქმდეს ატესტატის წარდგენის ვალდებულება უმაღლეს სასწავლებელში მისაღებად.

აბარებს ყველა ვინც აკმაყოფილებს უმაღლესი სასწავლებლის ცოდნის მოთხოვნას მიუხედავად იმისა იარა თუ არა სკოლაში

- გარდა არსებული საშუალო სკოლებისა რომელიც სახელმწიფოს მიერ შემუშავებული სტანდარტების (მინიმალური მოთხოვნების) მიხედვით ასწავლიან სკოლებში, დაშვებულ იქნას სკოლები, რომლებსაც ექნებათ სრული თავისუფლება (მინიმალური თემატური მოთხოვნებით, მაგ. არ უნდა ასწავლონ უხამსობა და ა.შ.) სწავლების მიმართულებით. მშობელმა გადაწყვიტოს სად ასწავლის თავის ბავშვს (ეს დროთა განმავლობაში გამოიწვევს სახელმწიფო სტანდარტებზე მორგებული სკოლების ჩანაცვლებას თავისუფალ სწავლებაზე მორგებული სკოლებით და გაჩნდება მრავალი ალტერნატივა ბავშვისთვის და არა ერთი. კონკრეტული, ნახევრად სათუო სტანდარტულ გეგმაზე დაფუძნებული სკოლა)

- სკოლის ვაუჩერი არა მარტო საჯარო სკოლაში არამედ კერძო სკოლაშიც უნდა მიყვებოდეს ბავშვს. ეს აღკვეთავს საჯარო სკოლების ხელოვნურად პრივილეგირებულ სიტუაციაში ჩაყენების პრაქტიკას და უზიძვებს საჯარო სკოლებს გახდნენ უფრო კონკურენტუნარიანები

- უმაღლეს განათლებაში ჩემი აზრით საერთოდ არ არის საჭირო ერთიანი მისაღები გამოცდები. ყველა უნივერსიტეტმა გადაწყვიტოს რა კრიტერიუმების საფუძველზე მიიღებს ბავშვს. უნივერსიტეტის ეფექტიანობა მაინც მისი გამოშვებულების დასაქმების მაჩვენებლით განისაზღვრება და შესაბამისად ყველა შეეცდება უფრო კვალიფიციურ უნივერსიტეტში მიმართოს ბავშვი

- უნდა დარჩეს მხოლოდ ერთი სახელმწიფო უმაღლესი უნივერსიტეტი სხვა უნდა განკერძოვდეს და უნდა მიეცეს საშუალება თვითონ შეადგინონ სწავლის გეგმა სახელმწიფო არ უნდა ჩაერიოს.

- მაქსიმალურად უნდა შემცირდეს უმაღლესი სასწავლებლების დაფინანსება სახელმწიფოს მიერ. ეს შეამცირებს სახელმწიფოზე დამოკიდებული სასწავლებლების და აკადემიური წრის რაოდენობას რაც უფრო ობიექტურს და მეცნიერება-ორიენტირებულს გახდის ამ სისტემას. უფრო კრიტიკულს სახელმწიფოსადმი (სულ მცირე ლოიალური არ იქნება სახელმწიფო მმართველის მიმართ)

- სკოლამდელი აღზრდის დანესებულებები (ბალები)⁹ უნდა გადავიდეს ვაუჩერულ სისტემაზე და სახელმწიფო ბალები უნდა გაუქმდეს ეტაპობრივად. ბალები უფასოდ ბავშვის ტარების მექანიზ-

⁹ ვფიქრობთ, რომ სკოლამდელი აღზრდის დანესებულებები განათლების სისტემის ნაწილია.

მი უნდა მოიშალოს. ბავშვზე გამოიყოფა ვაუჩერი, რომელიც საშუალებას მისცემს მშობელს, რომელს სკოლამდელ დაწესებულებაშიც უნდა იქ ნაიყვანოს ბავშვი. ვაუჩერი იქნება მიბმული სიღარიბის ზღვრთან. შესაბამისად, სიღარიბის ზღვრის კრიტერიუმები უნდა გადაიხედოს (კრიტერიუმი უნდა გაიზარდოს). ანუ გამოყოფილი ასიგნებების ფარგლებში ჯერ ვაფინანსებთ სიღარიბის ზღვარს ქვემოთ მყოფ პირებს უფრო მეტით და მერე თუ გვაქვთ კათვალისწინებული სახსრები, დაფინანსება გადანაწილდება სხვა სოციალურ ფენებზე.

- ყოვლად გაუმართლებელია ბალების ასოციაციის და ბალების მართვის ერთიანი სისტემის არსებობა. უნდა დადგინდეს მინიმალური სტანდარტი როგორ უნდა იყოს მოწყობილი სკოლამდელი აღზრდის დაწესებულება. მინიმალური სტანდარტის ზემოთ ბალებს უნდა მიეცეს სრული თავისუფლება. მშობელმა (მშობელთა საბჭომ) და ბაღის ადმინისტრაციამ უნდა განსაზღვროს რა და როგორ ჭირდება აღსაზრდელს.

- დაინყოს მუშაობა, რომ მსოფლიოს ნამყვანმა უნივერსიტეტებმა გახსნან ფილიალების საქართველოში. ამისათვის შეიქმნას შესაბამისი გარემო და განხორციელდეს შესაბამისი ღონისძიებები.

- პროფესიული სასწავლებლების სისტემის დახვეწა და სწავლების ხარისხის ამაღლებისკენ მიმართული რეფორმების განხორციელება.

ზემოაღნიშნული რეფორმების განხორციელება, ჩვენი აზრით გამოიწვევს, ეტაპობრივად, განათლების სისტემის ეფექტიან ფორმაზე გადასვლას.

სოფლის მეურნეობის სისტემის რეფორმა პრობლემა:

მოშლილი ინფრასტრუქტურა და მიწის დამუშავებისთვის საჭირო ინვენტარის/თანამედროვე ტექნოლოგიის სიმწირე; თანამედროვეობასთან არაადეკვატური/შეუთავსებელი სისტემა, როგორც ტექნოლოგიურად ასევე ცოდნით; მოყვანილი პროდუქტის სიმწირე სეზონურობა და გასაღების ბაზრების სიმცირე; 5 ჰექტრამდე (ჰექტრებად) დანაწილებული მიწები; მიწების დიდი ნაწილის 80%-მდე სახელმწიფო საკუთრებაში არსებობა; მიწების დიდი ნაწილის დაუმუშავებლობა. გადამამუშავებელი წარმოების დაბალ ეფექტიანობა/არ არსებობა და ა.შ.

ამოცანა:

შეიქმნას თანამედროვე წარმატებული სტანდარტების შესაბამისი სოფლის მეურნეობის სის-

ტემა, რომელიც დაფუძნებული იქნება არა სუბსიდიებზე არამედ ყოჩად მენარმეზე/გლეხზე.

რეფორმა:

უნდა ვიცოდეთ, რომ, თუ გვინდა სოფლის მეურნეობის სექტორის განვითარება, მაშინ განვითარებასთან ერთად, სოფლის მეურნეობის სექტორში დასაქმებულთა რიცხვი შემცირდება. შესაბამისად ამ რეფორმას უნდა მოყვეს სხვა რეფორმებიც, იმისათვის, რომ გამოთავისუფლებულმა ხალხმა ნახოს სხვა სამსახური.

- **სასოფლო სამეურნეო დანიშნულების მიწების პრივატიზება** (მათ შორის საჩუქრად გადაცემა მათთვის, ვინც უკვე ამუშავენს არ აქვს მიწის შეძენის საშუალება) - მიწის სავარგული, რომელსაც არ ექნება ქონების/კერძო საკუთრების სახე, ვერ ჩადებ ბაკში, ვერ გაყიდი ან ვერ მოიხმარ როგორც საკუთრებას, ვერასდროს ვერ გახდება წარმოების ჯაჭვის ეფექტიანი ნაწილი. მიწის პრივატიზება დროთა განმავლობაში გამოიწვევს მიწის ფონდის „ყოჩად“ ფერმერების ხელში მოხვედრას. არ იქნება საჭირო ხელოვნურად შექმნილი/შეკონინებული ფერმერული გაერთიანებების შექმნა სწავლებისა და გადამზადების სახელმწიფო პროგრამების შექმნა და ფერმერების გადამზადება - მიწას დაეპატრონება ის ვინც იცის, რა, რატომ, რისთვის აწარმოოს და როგორ მოახდინოს შექმნილი პროდუქტის რეალიზაცია. მსგავს ფერმერებს წარმოების განვითარებასთან ერთად შემოაქვს შესაბამისი (თანამედროვე წარმატებული სტანდარტების შესაბამისი) ცოდნა მათთან დასაქმებულ/საქმიან კავშირში მყოფ მოსახლეობაში, როლებიც იძენენ თანამედროვე სტანდარტების შესაბამის უნარჩვენებს და ხდებიან კონკურენტუნარიანი ბაზარზე.

- **გადამამუშავებელი წარმოების განვითარება** - მაგ. 1. უნდა ავიღოთ გარკვეულ გეოგრაფიულ მდებარეობები/ნერტილები ქვეყნის მასშტაბით. 2. დაინყოთ ინვესტორების მოძიება. ინვესტორს გადავცეთ სარგებლობაში სახელმწიფო საკუთრებაში არსებული მიწის ნაწილი (მაგალითად 200 ჰექტარი 5 წლის ვადით) იმ პირობით, რომ ის ამ პერიოდში ააშენებს თანამედროვე სტანდარტების შესაბამის სოფლის მეურნეობის პროდუქტების გადამამუშავებელ საწარმოს. 3. სახელმწიფო იღებს ვალდებულებას საწარმომდე მიიყვანოს ინფრასტრუქტურა - დენი, გაზი, წყალი, გზა. 4. თუ ინვესტორი პირნათლად შეასრულებს ნაკისრ ვალდებულებას (ააშენებს თანამედროვე საწარმოს), მისთვის სარგებლობაში გადაცემულ მიწას აჩუქებს სახელმწიფო ან მიყიდის ძალიან იაფად (მაგ.

საბაზრო ფასის 20%-ად).

- აუცილებელია სახელმწიფოს აქტიური მუშაობა ინვესტორების მოძიებისათვის და გასაღების ბაზრების დივერსიფიცირებისათვის.
- სასაწყობო და სამაცივრე ხილის შემნახველი ინფრასტრუქტურების შექმნისათვის სტიმულების შექმნა და ინვესტორების მოძიება.
- სასოფლო ინფრასტრუქტურის გამართვა - მათ შორის, სამელიორაციო სისტემის მონესრიგება, კერძო სექტორის მაქსიმალური ჩართულობით
- სასოფლო სამეურნეო სისტემის მაქსიმალური დერეგულირება.

ჯანდაცვის სისტემის რეფორმა¹⁰

პრობლემა

- ჯანდაცვის ფიზიკურად ხელმისაწვდომობა შეზღუდულია - ქვეყანაში ჯანდაცვის ინფრასტრუქტურის „თავკომბალეზია“; მაგ. ქუთაისი, თბილისი, ბათუმი.
- შესაბამისი, კარგად გამართული ინფრასტრუქტურის მქონე სამედიცინო დაწესებულებების სიმწირე (რეალურად არ გვაქვს საავადმყოფო, შესაბამისი აღჭურვილობა)
- ფაქტიურად არ არსებობს/გაუმართავია პირველადი ჯანდაცვა - ოჯახის ექიმის ინსტიტუტი გაუმართავია (განსაკუთრებით სოფლად არ არსებობს სოფლებში ოჯახის ექიმები)
- დაიგნოსტიკის პრობლემა
- ძვირადღირებული მომსახურება
- უმრავლეს შემთხვევაში, სამედიცინო პერსონალს არ გააჩნია თანამედროვე სტანდარტების შესაბამისი განათლება (დაბალი განათლების დონე).

ამოცანა

შეიქმნას ხელმისაწვდომი და მაღალი ხარისხის ჯანდაცვის სისტემა. საქართველოს ნებისმიერი წერტილიდან პაციენტს მაქსიმუმ ნახევარ საათში უნდა შეეძლოს მაღალი ხარისხის (მათ შორის ჰოსპიტალური) მომსახურების მიღება.

გასატარებელი ღონისძიებები

- განისაზღვროს ადგილები და საჭირო სანოვლების რაოდენობა. სადაც აშენდება თანამედროვე სტანდარტების ჰოსპიტალები (ისე რომ პაციენტს საქართველოს ნებისმიერ წერტილში ყოფნისას მაქსიმუმ ნახევარ საათში შეეძლოს ყველა ტიპის სამედიცინო დახმარების მიღება)
- მოძიებულ იქნას ინვესტორები, რომლებიც

10 რეფორმის გეგმის შემუშავებაში დახმარება გაგვიწია ანდრო ბარკალაიამ, რომელსაც მედიცინის სფეროში მუშაობის მრავალწლიანი გამოცდილება აქვს. 2005 წლიდან იგი როგორც საქართველოს ისე უცხოური ქვეყნების სხვადასხვა კლინიკებში ეწევა/ენეოდა სამედიცინო საქმიანობას. ბოლო ექვსი წელია იგი მალტის რესპუბლიკაში დავინჩის ჰოსპიტალის ექიმა.

ამ წერტილებში ააშენებენ თანამედროვე ჰოსპიტალებს. ინტერესი იქნება ერთი მხრივ მის მიერ აშენებული ჰოსპიტალი და მეორეს მხრივ, ვალდებულების შესრულების შემთხვევაში, მისთვის უსასყიდლოდ გადაცემული სამედიცინო დაწესებულება, რომელიც მდებარეობს ენ. „თავკომბალეზიაში“ უსასყიდლოდ გადაცემულ ქონებას/სამედიცინო დაწესებულებას ინვესტორი გამოიყენებს თავისი სურვილისამებრ (უნდა შეუნარჩუნებს პროფილს, უნდა არა) - ეს შესაძლებელს გახდის სახელმწიფო სახსრების დახარჯვის გარეშე (განსაზღვრულ არეალში/წერტილებში) აშენდეს მსოფლიო დონის სამედიცინო დაწესებულებები საბიუჯეტო სახსრების ხარჯვის/ფლანგვის გარეშე.

- შეიქმნას/დაიხვეწოს უზნის/ოჯახის ექიმის ინსტიტუტი. შესაბამისად, ყველა სოფელში (ან შესაძლებელი რამდენიმე სოფელს ერთი ემსახურებოდეს) იქნება ოჯახის ექიმი ყველა პირველადი დახმარებისთვის საჭირო ინვენტარით აღჭურვილი. ლიცენზირებულ ოჯახის ექიმს შეეძლება ბინაზე სტუმრობაც; გამარტივდება და მეტად ხელმისაწვდომი გახდება დანიშნულების გამონერა (რათა თავიდან იქნეს აცილებული გართულებული პროცესის გამო წამლების ექიმის დანიშნულების გარეშე შექმნის შემთხვევები)

- შეიქმნას ერთიანი „ონლაინ“ ბაზა, რომელიც საშუალებას მოგვცემს საავადმყოფო, სასწრაფო და პაციენტი ჩართული იქნან ერთიან „ონლაინ“ სისტემაში. ეს შესაძლებელს გახდის განხორციელებს პაციენტის საავადმყოფოში გადაყვანამდე (არა მარტო გადაყვანამდე, ჩვეულებრივ სიტუაციაშიც) სიტუაციის „ონლაინ“ კონტროლი კვალიფიციური ექიმის მიერ.

- შეიქმნას ერთიანი ელექტრონული ბაზა, სადაც დარეგისტრირებული იქნება ყველა ექიმი და ყველა დიაგნოზი, გამოწერილი დანიშნულება თუ ჩატარებული კვლევა განთავსდება ერთიან ელექტრონულ სისტემაში [ექიმთა აღრიცხვა (რეესტრი) ეგრეთ წოდებული რეგისტრაცია. ყველა ექიმს ექნება თავისი უნივერსალური ნომერი (რიგითი ექიმი, სპეციალისტი თუ ა.შ.) რითაც მოხდება ექიმის იდენტიფიცირება]. ეს მაქსიმალურად გამოირიცხავს დავებს - სწორად დანიშნა თუ არასწორად ექიმმა ესა თუ ის მკურნალობა, მინიმუმადე დავა წამლების ექიმების საშუალებით გასაღების შემთხვევები და ა.შ.

THE NEW ECONOMIST / ახალი ეკონომისტი

- ყველა ზემოთ ჩამოთვლილი ღონისძიება გამოწვევს სამედიცინო მომსახურების გაძვირებას. მაღალი ხარისხის მომსახურება ისედაც ძვირია. ამის კომპენსაციისთვის შემოღებული უნდა იქნას სავალდებულო-საყოველთაო დაზღვევა. ყველა პირი ვალდებული იქნება თავისი სახსრებით დაეზღვიოს. სიღარიბის ზღვარს ქვემოთ ადამიანების (ადამიანების ვისაც შემოსავლები არ გააჩნია) დაზღვევის თანხას გადაიხდის სახელმწიფო.

- მოხდეს წამლის შემოტანის/იმპორტის პირობების მაქსიმალური დერეგულირება - თუ წამალი უკვე იყიდება განვითარებული ქვეყნის ბაზარზე, შესაძლებელი უნდა იყოს მისი ზედმეტი ბიუროკრატიული ბარიერების/პროცედურების გავლის გარეშე იმპორტი - ადგილწარმოშობისა თუ ამა თუ იმ ქვეყანაში წამლის მედიკამენტების ბაზარზე არსებობის დამდასტურებელი დოკუმენტის საფუძველზე.

- შესაძლებელია დარჩეს რამდენიმე მაგალითად ორი ან სამი სახელმწიფო ჰოსპიტალი რომელიც ჩვეულებრივად იქნება ჩართული (როგორც კერძო) პროცესში და საჭიროების შემთხვევაში

(კრიზისულ სიტუაციებში) მოემსახურება ადამიანებს უფასოდ (სახელმწიფოს ხარჯზე).

დასკვნა

ამრიგად, წარმოდგენილი ნაშრომით შევეცადეთ დაგვენახებინა/გვეჩვენებინა ქვეყნის განვითარების ძირითადი შემაფერხებელი ფაქტორი/ფაქტორები. ასევე, წარმოგვედგინა პროგრამა, გეგმა, ძირითადი მიმართულებები, რომელიც, ჩვენი აზრით, მნიშვნელოვნად შეუწყობს ხელს ქვეყნის განვითარების სწორი მიმართულებით სვლას და კრიზისის დაძლევას. შევეცადეთ განგვესაზღვრა ძირითადი მიზანი, რომლისკენაც უნდა იქნეს მიმართული ძალისხმევა, რათა მოხდეს განვითარების ტემპის ზრდა და რეალურ შედეგებამდე გასვლა.

დასასრულს გვინდა ვთქვათ, რომ ჩვენ არ ვფიქრობთ, რომ უნივერსალური ფორმულა/განვითარების ხედვა წარმოვადგინეთ. უბრალოდ გადმოვეცით ის ორიენტირები, რეფორმების ჩამონათვალი, ამოცანები რომელთა შესრულება/განხორციელება, ვფიქრობთ, რომ მნიშვნელოვანია ქვეყნის სამომავლო განვითარებისა და სწორი სვლისათვის.

REFERENCES

1. Mgeladze Lasha, Public Service Challenges and Ways of Solving Them, "World of Lawyers" Tbilisi 2018, Book, pp. 256
2. Mgeladze Lasha, National Currency in Georgia, an instrument that impedes or facilitates economic development, Journal The New Economist, 2019, #3-4, pp. 7-20
3. Mgeladze Lasha, The Challenges Georgia Faces in The Fight Against Corruption, Journal Business-Engineering, 2017, #4, pp. 20-25
4. Historical GDP per capita by Country, statistics from the World Bank, <https://knoema.com/jesoqmb/historical-gdp-per-capita-by-country-statistics-from-the-world-bank-1960-2018?country=Georgia>, Last check 26.12.2021
5. Historical GDP by Country, statistics from the World Bank, <https://knoema.com/mhrzolg/historical-gdp-by-country-statistics-from-the-world-bank-1960-2019?country=Georgia>, Last check 26.12.2021
6. Veshapidze, S. and Zoidze, G., 2021. Institutional Evolution of Higher Education in Georgia/საქართველოს უმაღლესი განათლების ინსტიტუციური ევოლუცია. The New Economist, 16(2), pp.1-1.
7. Karchava, L. and Kutaladze, E., 2020. Tourism as one of the priority directions in Georgia/ტურიზმი როგორც ერთ-ერთი პრიორიტეტული მიმართულება საქართველოში. The New Economist, 15(2, 2020), pp.1-1.
8. Lomia, E., 2020. The Evaluation of Russia's foreign policy towards Georgia following the 'Rose Revolution'. Journal of Liberty and International affairs, 6(1), pp.112-128.
9. Lomia, E. and Karchava, L., 2021. GEORGIAN ETHNOPOLITICAL CONFLICT AS A SUBJECT OF CONFRONTATION BETWEEN THE USA AND RUSSIA. Journal of Liberty and International Affairs, 7(2), pp.90-102.
10. Pavliashvili, S., 2011. THE WORLD ECONOMIC CRISIS AND GEORGIA. The Caucasus & Globalization, 5(3-4), pp.54-62.